אבֿרהם קאָראַלניק

(1937-1883)

אָן מזל

צו אַלצדינג דאַרף מען האָבן מזל. אפֿילו די תּורה אין היכל -- זאָגט מען -- דאַרף אויך האָבן מזל. און אפֿשר זי מער פֿון אַלע. עס איז געווענדט אין ווענעס הענט זי פֿאַלט אַרײַן, ווער עס איז איר "טרעגער," ווער איר אויסטײַטשער און פֿאַרשפּרייטער.

יעדע תּורה, יעדע גײַסטיקייט, אַלצדינג וואָס איז העכער און טיפֿער און וויכטיקער פֿון דער גרויער אַלטעגלעכקייט, פֿון דער פּשוטער, קלאָציקער ערדיקייט -- אַלצדינג הענגט אָפּ פֿון מזל. מער אפֿילו פֿון די מאַטעריעלע זײַט פֿון לעבן. צו רײַכקייט דאַרף מען נישט צו האָבן קיין מזל. דאָרט איז גענוג -- דער ווילן, און אַמאָל אויך דער צופֿאַל. דער, וואָס וויל ווערן רײַך -- ווערט עס. פֿריִער אָדער שפּעטער. און העלפֿט אים דערצו נאָך אַ צופֿאַל, איז אַוודאי גוט. און דער צופֿאַל איז נאָך נישט מזל. צופֿאַל איז דאָס פּלוצלונג אָנגעטראָפֿענע, דאָס נישט פֿאָרויסגעזעענע, דאָס, וואָס איז, אַזוי צו זאָגן, נישט נויטווענדיק. ווערט אַ מענטש רײַך דערפֿאַר, וואָס מען האָט צופֿעליק לעבן אים געפֿונען אַ גאָלד-גרוב, איז דאָס נישט קיין מזל -- עס איז אַ צופֿאַל. עס הענגט נישט אָפּ פֿון אים, האָט גאָרנישט וואָס צו טאָן מיט זײַן פּערזענלעכקייט.

מזל אָבער איז מער. עס איז די טיפֿע פֿאַרוואָרצלקייט און פֿאַראַנקערטקייט פֿון דער פּערזענלעכקייט. עס איז דער גרונטגעזעץ פֿון דעם זײַן, וואָס צווינגט צו לעבן אַזוי און נישט אַנדערש. מזל איז -- כאַראַקטער און טאַלאַנט. און איבער זיי איז קיינער נישט קיין מושל. קיינער קאָן נישט צוגעבן צו זיי קיין שפּריצעלע, קיין ברעקעלע. אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל איז אויסגעפֿאַלן אויף דעם חלק -- און מער נישט. און העכער, ווי דער קאָפּ, קאָן קיינער נישט שפּרינגען.

עס זענען דאָ פֿעלקער, וואָס האָבן מזל און פֿעלקער, וואָס האָבן
נישט. די ענגלענדער האָבן אים. די דייַטשן נישט. און דאָס איז נישט
קיין צופֿאַל. פֿילו נישט קיין ווילן. די דייַטשן האָבן געוואָלט זייַן די
הערשער פֿון דער וועלט. זיי האָבן אויך געהאַט געלעגנהייטן, דאָס
הייסט צופֿאַלן. אָבער עס האָט זיי נישט געהאָלפֿן. די ענגלענדער
האָבן גאָרנישט געוואָלט. זיי האָבן אָבער געקאָנט. זיי זענען געווען
באַרופֿן צו אַ היסטאָרישער וועלט-מיסיע און האָבן זי אויסגעפֿירט -
- נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זיי האָבן געהאַט אַלצדינג אַנטקעגן
זיך: די צאָל, די איזאָלירטע לאַגע, דאָס שפּעטע אַרייַנקומען אין
דער וועלטגעשיכטע. דער ענגלישער כאַראַקטער איז געווען דער
ענגלישער מזל.

אויך שפּראַכן האָבן מזל.

און איינע פֿון די מזלדיקסטע איז די העברעיִשע. פֿשר די
מזלדיקסטע. די שפּראַך פֿון אַ קליין פֿעלקעלע אין אַ ווינקל פֿון
אַזיע, איז זי געוואָרן די "הייליקע שפּראַך" פֿון אַ וועלט. זי איז
געוואָרן דער רעזערוואַר פֿון גייַסטיקע פּאָטענצן פֿאַר טויזנטער
יאָרן. אַלצדינג איז געווען אַנטקעגן איר -- אפֿילו דאָס אייגענע
פֿאָלק. אָבער זי האָט גובֿר געווען. ייִדן האָבן אַזוי ליב געהאַט די
העברעיִשע שפּראַך, אַז זיי האָבן פֿילו נישט געוואָלט צוקומען צו
נאָענט צו איר. זיי האָבן געשאַפֿן דאָס מייַסטע, וואָס זיי האָבן
געקאָנט, אויף אַנדערע שפּראַכן: אַראַמעיִש, סיריש, אַראַביש. אָבער
העברעיִש האָט מזל. יעדעס מאָל, ווען עס איז געקומען איינער אַ
גרויסער, אַן עכטער און האָט געוואָלט זאָגן דעם פֿאָלק דאָס
טיפֿסטע, דאָס בעסטע, האָט ער עס געזאָגט אין העברעיִש; האָט ער
עס אַליין נישט געקאָנט זאָגן, האָט די העברעיִשע שפּראַך געפֿונען אַ
וועג צו אים. און עס איז פֿאַרבליבן. דער _מורה-נבֿוכים_ וואָלט שוין
געווען פֿאַרגעסן, ווען בן טיבון וואָלט אים נישט פֿאַרטייַטשן פֿון דעם
שיינעם, פֿליסנדיקן, לעבעדיקן אַראַביש אין אַ שווערן,
אומגעלומפּערטן, מיטלאַלטערלעכן העברעיִש. און די שלעכטע
איבערזעצונג האָט איבערגעלעבט דעם גוט געשריבענעם אָריגינאַל.

העברעיִש האָט געהאַט מזל. די שפּראַך, די ליטעראַטור, האָט
געהאַט מעצענאַטן. מעצענאַטן! יעדעס מאָל, ווען איך הער דאָס
וואָרט, דערמאָן איך זיך אָן דעם אַלטן פֿערז פֿון האָראַץ, דעם פֿערז

איבער דעם ערשטן מעצענאַט, דעם רוימישן פּאַטריציער און גבֿיר, וואָס האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַן אומשטערבלעכן נאָמען -- נאָר דערפֿאַר וואָס ער האָט געשטיצט די ליטעראַטור. און דער פֿערז איז: maecenas, atavis edite regibus. ״מעצענאַס, דו, וואָס שטאַמסט פֿון מלאכים.״ דער ערשטער מעצענאַס האָט געשטאַמט פֿון מלאכים, מלאכים-בלוט האָט גערונען אין זײַנע אָדערן. און ווײַל פֿון קעניגלעכן בלוט, ווײַל פֿון קעניגלעכן גײַסט, ווײַל אַן אַריסטאָקראַט, פֿאַרוואָרצלט אין דורות, מיט טיפֿע רעספּעקט פֿאַר איר פֿאַרגאַנגענהייט, פֿול מיט דעם באַוווּסטזײַן פֿון דער פּאַרקייטלקייט פֿון דעם לעבן -- האָט ער אויך געהאַט דעם גרעסטן רעספּעקט, די גרעסטע ליבע פֿאַר דעם גײַסט.

און פֿשר איז טאַקע דאָס דער טעם, פֿאַרוואָס דאָס ייִדישע פֿאָלק האָט געהאַט פֿון טויזנטער יאָרן אַזאַ מעצענאַטן-באַציונג צו דער העברעיִשער שפּראַך. דאָס איינציק קעניגלעכע, אַריסטאָקראַטישע, דאָס איינציקע, וואָס פֿאַרבינדט די צײַטן; די איינציקע אַריסטאָקראַטישע באַציונג פֿון דעם ייִדיש פֿאָלק.

אָט איז פֿאַר אונדזערע אויגן -- כּמעט פֿאַר אונדזערע אויגן -- אויסגעוואַקסן די נײַ העברעיִשע ליטעראַטור. און פֿאַר אונדזערע אויגן, אין אונדזערע צײַט, איז אויסגעוואַקסן פּאַראַלעל צו איר -- די ייִדישע ליטעראַטור.

צוויי ליטעראַטורן בײַ דעם אייגענעם פֿאָלק. אָבער איינע האָט מזל -- די צווייטע האָט נישט.

שטיל און אָן אימפּעט גייט זיך די העברעיִשע ליטעראַטור. נישט אין דער ברייט, אָבער אין דער טיף. איינס צו איינס -- פּאַמעלעך. קבֿ לקבֿ,״ אַ ספֿר נאָך אַ ספֿר, אַ ווערק נאָך אַ ווערק. און אַזוי -- כּמעט אומבאַמערקט -- אַ ביבליאָטעק, אַ ליטעראַטור.

אַ ליטעראַטור, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויף ריינעם אידעאַליזם. קיינער האָט זי, דאַכט זיך, נישט באַדאַרפֿט האָבן. קיינער האָט זיך נישט גענייטיקט אין איר. זי איז געווען אַ מוסרות. אָבער דאָס איז געווען איר לעבנס-קוואַל. דאָס ״נישט נייטיקע״ איז געוואָרן איר נויט-ווענטיקייט. איר אָרעמקייט, איר באַשרענקטקייט -- איז געוואָרן איר גרעסטע רײַכקייט.

זי איז געווען פֿון אַלע ליטעראַטורן -- די אַריסטאָקראַטישסטע, ווײַל די איינציקע, וואָס האָט נישט געהאַט קיין שום אַנדערע מאָטיוון, אַ חוץ -- איר אַליין.

קיינער האָט פֿון איר גאָרנישט דערוואַרט. נישט קיין געלט, נישט קיין כּבֿוד. אי דער שרײַבער, אי דער לעזער זענען צוגעטרעטן צו דעם העברעיִשן בוך צו דעם וואָרט אין אַ ״של נעליך״ שטימונג. זיי האָבן געפֿילט, אַז דאָס איז אַ ״הייליקע אַרבעט.״ עס איז אָפֿט געווען נאַיִוו, מליטשדיק, בטלניש, אַלטמאָדיש-אָריִענטאַליש-איבערגעטריבן; אָבער דאָס איז געווען בלויז די פֿאָרם. אין דעם תּוך איז זייער געפֿיל געווען טיף און מת. זיי האָבן געפֿילט, אַז זיי זענען שותּפֿים צו דעם וועלט-היסטאָרישן גײַסט. און דערפֿאַר האָט די העברעיִשע ליטעראַטור אין איר אָרעמקייט זיך געקאָנט האַלטן שטאַרקער און וואָרצלדיקער, ווי די ייִדישע ליטעראַטור מיט איר רײַכקייט, מיט איר גרויסע צאָלן.

די ייִדישע ליטעראַטור האָט געהאַט לעזער. די העברעיִשע -- מעצענאַטן, מענטשן, וואָס טוען זיך אַ כּבֿוד, ווען זיי דערנענטערן זיך צו דער קעניגלעכקייט פֿון דער שפּראַך.

מען מעג ניט באַציִען, ווי מען וויל, צו די נײַע ייִדישע גבֿירים אין אייראָפּע און אַמעריקע, וואָס האָבן אַוועקגעגעבן גרויסע סומען פֿאַר העברעיִשע ליטעראַטור. מען קען שפּאָטן אַפֿילו איבער דעם מאָדנעם פּלאַן, אַרויסצוגעבן אויף העברעיִש אומנייטיקע, שוין פֿאַרשימלטע ביכער, ווי, למשל, די דריט-קלאַסיקע דראַמאַטישע פּאָעמע פֿון דער אונגאַר מאַראַטש, וואָס דער שטיבל-פֿאַרלאַג האָט נישט לאַנג צוריק אויסגעגעבן. מען קאָן אַרגומענטירן, אַז עס זענען דאָ בעסערע, נייטיקערע ביכער. דאָס איז בלויז אַ געשמאַק און אַ דעטעל-פֿראַגע. אָבער אין עצם מוז מען דאָך באַוווּנדערן דעם מוט, די גרייטקייט צו קרבנות פֿון די אַלע ייִדן, וואָס גרינדן פֿאַרלאַגן, וואָס גיבן אַרויס שיינע, גוטע וויכטיקע ביכער, וואָס שאַפֿן פֿאָנדן פֿאַר העברעיִשע פֿאַרלאַגן: שטיבל, דוויר, גיבן אַוועק צײַט און מי און געלט, און, דער עיקר, ליבע פֿאַר דעם העברעיִשן וואָרט.

און עס פֿרעגט זיך: ווי קומט עס? ווי קומט עס, אַז עס זענען דאָ אַזוי פֿיל העברעיִשע פֿאַרלאַגן: שטיבל, דוויר, מאָריִאַ, שכּול, ו.אַז.וו.,

יעדער מיט אַ גרויסן פּראָגראַם, יעדער מיט ערנסטע, שיינע פּלענער, און אויך ווּנדערבאַרע רעזולטאַטן. ווי קומט עס, וואָס עס געפֿינט זיך אין אַמעריקע אַ ייִד, ווי דער אי. מעץ, וואָס גיט אַוועק הונדערט טויזנט דאָלער פֿאַר אַ פֿאָנד פֿאַר העברעיִשע שריפֿטשטעלער? ווי קומט עס, אַז פֿאַר אַ קליינע צאָל ייִדן, וואָס לייענען העברעיִש, איז דאָ אַלצדינג -- אי געלט, אי רעספּעקט, אי מעצענאַטן -- און פֿאַר ייִדיש, דער שפּראַך פֿון מיליאָנען ייִדן, פֿון דעם ייִדישן רובֿ, איז גאָר נישטאָ. גאָרנישט? אַזוי פֿיל העברעיִשע מעצענאַטן און קיין איינציקער ייִדישער!

אַמעריקע האָט אַזוי פֿיל ייִדישע צײַטונגען -- מיט הונדערטער טויזנטער לעזער, און קיין איינציקן פֿאַרלאַג, און קיין איינציקע אומפּאַרטײַיִשע, ריין-ליטעראַרישע וואָכנשריפֿט און קיין מאָנאַטשריפֿט!

און די פּרעסע אַליין; איך וויל דאָ נישט אַרײַנפֿאַלן אין דעם איכה-טאָן. איך וויל נישט אַרײַנלאָזן זיך אין אַ חקירה וועגן דער ייִדישער פּרעסע, פֿאַרוואָס זי איז אַזוי ווי זי איז. אָבער איינס זע איך: יעדער באַזונדער און אַלע אין איינעם האָבן צו איר די באַציונג פֿון אָפּשטופּן. אָפּשטופּן די צײַט, אָפּלעבן די פּאָר יאָר, וואָס איז נאָך באַשערט -- און דערנאָך -- "נאָך אונדז דער מבול." אַ שלייער פֿון פּעסימיזם, פֿון אומגלויבן אין זיך אַליין, אין דער צוקונפֿט, אין דעם ווערט הענגט אַרום דער ייִדישער פּרעסע. און איך גלויב, אַז דאָס איז נישט בלויז אין אַמעריקע. אין אייראָפּע איז דאָס אויך נישט בעסער. דאָרט קוקט מען מיט קנאה אויף אַמעריקע. מיר דאָ מיינען, אַז גאָט ווייסט וואָס ער טוט זיך דאָרט. און ביידע אין איינעם שטייען מיר פֿאַר אַ רעטעניש און פֿרעגן: פֿאַרוואָס איז דאָס אַזוי.

אַ ליטעראַטור אָן מזל. צו שפּעט געקומען -- און דערפֿאַר נישט פֿאַרוואָרצלט, דערפֿאַר נישט טיף אַרײַנגעדרונגען אין דעם ייִדישן באַוווּסטזײַן. ייִדן האָבן ליב אַלטקייט. וואָס עלטער -- אַלץ בעסער. און דאָס נײַע פּאַסט נישט צו זיי. זיי קאָנען נישט טראָגן דאָס נײַע מיט גראַציע -- נישט די נײַע פֿרײַהייט, נישט די נײַע עשירות און אויך נישט די נײַע שפּראַך.

מען קאָן וועגן דעם נישט קעמפֿן. עס איז אין בלוט.

און פֿאָרט -- עס טוט באַנק. עס איז אַ שאָד. איך קאָן מיר אויסמאָלן אַ צײַט, ווען ייִדן וועלן באַדויערן, וואָס זיי האָבן זיך באַצויגן אַזוי בטלדיק, אַזוי פֿון אויבן אַראָפּ, אַזוי אָן ליבע און רעספּעקט צו דעם ייִדישן וואָרט. עס וועט זײַן די צײַט, ווען ייִדיש וועט זײַן אַ "פֿאַרגאַנגענהייט." און דאָס, וואָס איז פֿאַרגאַנגען, איז אַלט, און טויט און שטימונגספֿול. און עס וועט זיך פֿאַרבענקען די ייִדן, די ענגליש-רעדנדיקע, די פּויליש-רעדנדיקע, די העברעיִש-רעדנדיקע, נאָך דעם אייגנאַרטיקן טאָן פֿון דער שפּראַך, וואָס דורות און דורות פֿון ייִדן האָבן גערעדט. עס וועט זיך זיי פֿאַרבענקען נאָך די קלאַנגען, וואָס זענען געבוירן געוואָרן אין מיטלאַלטער, פֿאַרפֿלאַנצט געוואָרן אין די סלאַווישע סטעפּן; קלאַנגען פֿון ייִדישער אײַנזאַמקייט, פֿון התעוררות און אינטימיטעט און טרויער און וויץ; קלאַנגען -- אָנגעזאַפּט מיט דעם האַרצבלוט פֿון אַ פֿאָלק.

און עס וועט זיי באַנק טאָן -- די, וואָס וועלן קומען נאָך אונדז -- פֿאַר די לידער, וואָס זענען נישט אויסגעזונגען געוואָרן; פֿאַר דעם זיפֿץ, וואָס איז נישט אויסגעוואַקסן אין אַ סימפֿאָניע; פֿאַר די אוצרות, וואָס זענען געבליבן נישט אויסגענוצט.

אפֿשר וועט זיך דעמאָלט געפֿינען אַ מעצענאַט פֿאַר דעם טויטן, פֿאַר דעם הייליק-געוואָרענעם ייִדיש -- אָבער עס וועט זײַן צו שפּעט.

אַ שפּראַך אָן מזל!

[פֿון _קריטיק און ליטעראַטור-געשיכטע_, וואַרשע, 1928]